

Tietoliikenteen perusteet

Syksy 2017

Timo Karvi

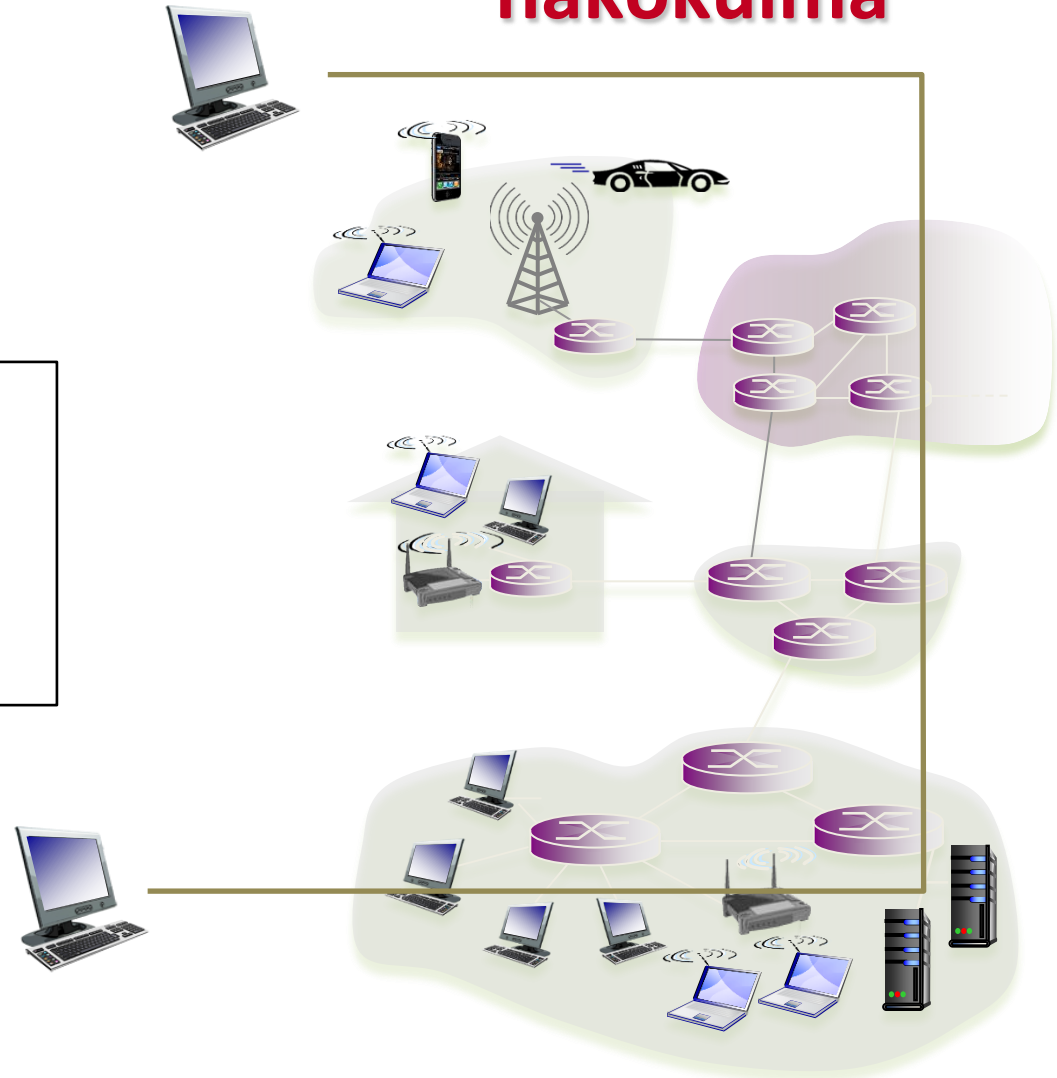
Pääasiallisesti kuvien
© J.F Kurose and K.W. Ross, All
Rights Reserved

Käyttäjän näkökulma

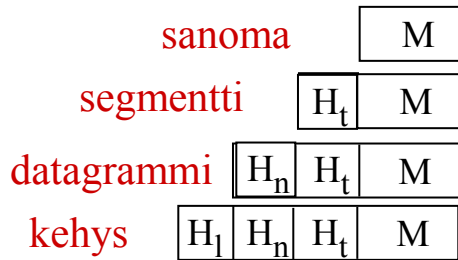
*Lähettäjä/ Lähde
(sender, source)*

Käyttäjä ei näe
suoraan verkon
sisäistä toimintaa.

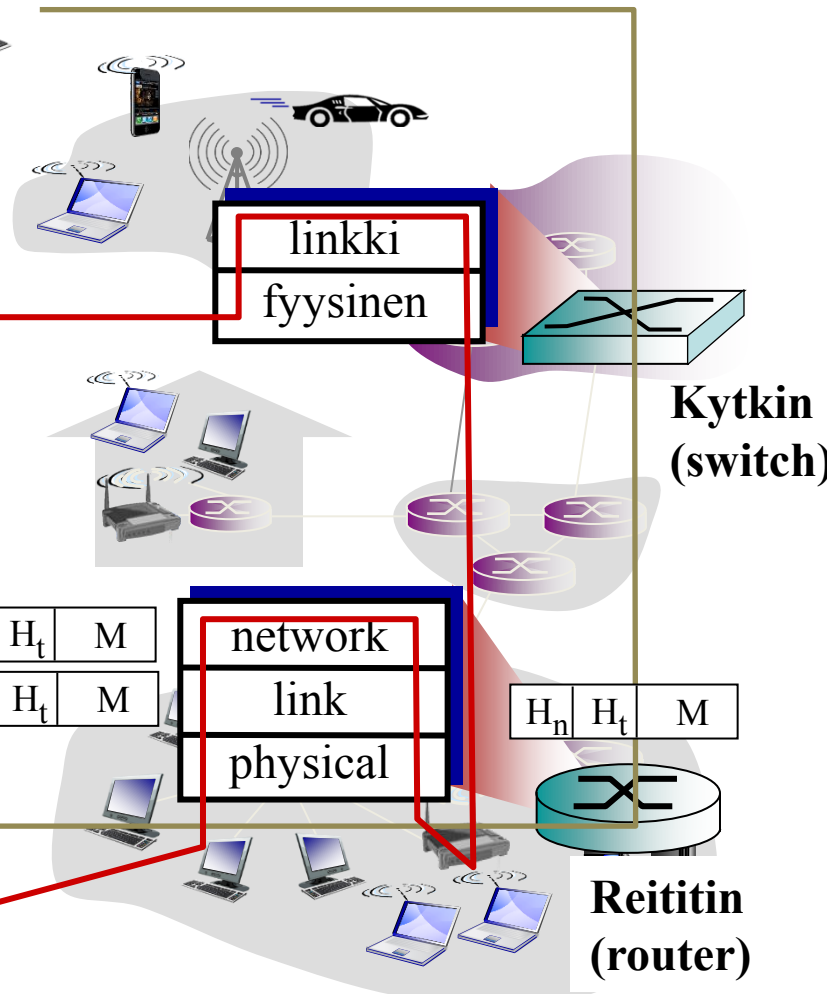
*Vastaanottaja / Kohde
(receiver, destination)*

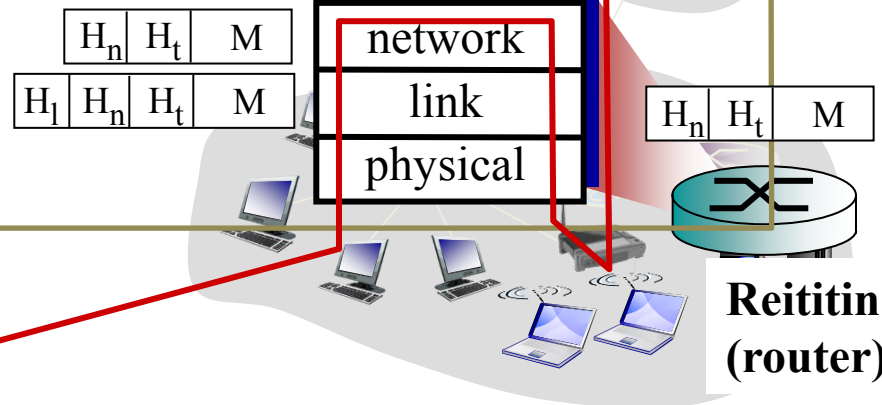
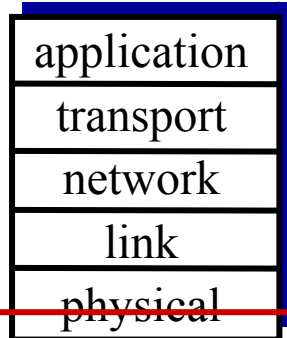
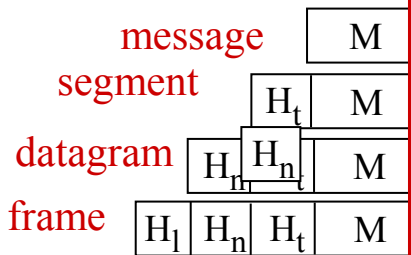
Lähettäjä (source)

Ammattilaisen näkökulma

Vastaanottaja (destination)

Kurssin oppimistavoitteita

- Käsitteet ja nimet paikoilleen!
  - Suomenkielinen alan keskeinen sanasto (*ja englannink.*)
- Internetin rakenteelliset, tekniset ja toiminnalliset periaatteet
  - Millaisia komponentteja? Niiden tehtävät? Miten datan siirto?
- TCP/IP-protokollapinon periaatteet
- Verkkosovellusten ja –protokollien (yhteis)toiminta
- TCP, IP ja Ethernet-protokollien toiminta
- Luotettavan kuljetuspalvelun periaatteet
- Tietoturvan uhkia ja suojautumiskeinoja
  - tätä on pariin aikaisempaan vuoteen verrattuna vähemmän.

Käyttäjän
näkökulma

Oppimistavoitematriisin pääteemat

- Tietokoneverkon rakenne ja TCP/IP-arkkitehtuuri
- Verkkosovellukset, sovellusprotokollat
- **Kuljetuskerros, luotettava tiedonsiirto prosessien välillä epäluotettavan verkon yli käyttäen TCP- ja UDP-protokollia**
- **Verkkokerros, pakettien siirto verkossa** lähdekoneelta kohdekoneelle, IP-osoitteet, **IP-protokollat**, reitittimen toiminta, reititysprotokollat
- Linkkikerros, ethernet-lähiverkko, datan siirto siirtolinkin yli koneelta toiselle
- Tietoliikenteen turvallisuus

Asema opetuksessa

Aineopintojen 2. vuoden pakollinen kurssi

Esitietoja

- Algoritmien lukutaito
- Bittitason esityksen tunteminen
- Järjestelmän hierarkkinen rakenne
- Kuinka sovellus saa käyttöjärjestelmältä (KJ) palvelua? = palvelupyyntö
- Kuinka laitteisto saa KJ:ltä palvelua? = keskeytysmekanismi

Mitä kurssin jälkeen?

- Aineopintojen harjoitustyö: Tietoliikenne
- Verkkosovellusten toteuttaminen
- Web-sovellusohjelmointi
- Internet-protokollat
- Hajautetut järjestelmät
- Maisteriopinnoissa syventäviä erikoiskursseja eri teemoista

TiTo

Syksyn 2017 kurssisuunnitelma

Luentoviikkojen teemat

1. Tietokoneverkot ja Internet
2. Verkkosovelluksia ja sovellusprotokollia
3. Kuljetuskerros: TCP, UDP
4. Verkkokerros: IP
5. Linkkikerros, lähiverkot
6. Tietoturvaa (ehkä vähän)
7. Langatonta ja kertaus

Aikataulu

- Luennot
  - ma 12-14 B123
  - to 12-14 B123
- Harjoitukset
  - ti 12-14 B222 (TK)
  - ti 16-18 C222 (IR)
  - to 10-12 C222 (IR)
  - to 14-16 B120 (TK)

Kurssimateriaali

- Kurssikirja
  - Kurose J.F., Ross K.W., Computer Networking. A Top-Down Approach. (6th ed.) Addison –Wesley, 2012.
  - Kirjan omat www-sivut:
http://www.awl.com/kurose_ross/
  - (3-5 editiot käyvät, mutta lukunumeroinnissa ja sisällössä eroja)
  - Vastaavien kirjoittajia: Tanenbaum, Stallings ja Halsall
- Kurssin www-sivut
  - Luentokalvot - yleensä ilmestyvät ennen luentoa
  - Harjoitustehtävät - noin viikkoa ennen harjoituksia
  - Tiedotteita - tarvittaessa

Tietoliikenteessä runsaasti lyhenteitä - Älä eksy lyhenneviidaksoon

LAN MAN ATM ISDN WAN SAP ISO TCP UDP ACK
ITU-T PPP ARP CRC RFC FDDI P2P DoD SMTP
TDM RSA IEEE URL IPv6 PSTN QAM MIME FTP
IPS VC FDM X.25 FUNET IMAP POTS DSL WDM
CDN NIC OAM GSM PCN DNS HDLC DoS SLIP
MAC ALOHA CSMA LLC FEC DES HEC IETF
ADSL HFC IANA NAP HTML NAK API GBN MTU
HTTP CSMA/CD ITU POP3 WAP UTP POP ARPA
RTT TLD ARQ SR MSS SYN TTL ICANN HDCP LS

Eksymisen välttäminen: Tee töitä!

- Muodosta asiasta mielekäs kokonaisuus
  - Pysyttele hereillä luennoilla ja kirjaa lukiessasi!
  - Yritä koko ajan ymmärtää ja jäsentää
  - Tee omia muistiinpanoja
  - Kirjaa omat ajatukset ja kysymykset saman tien paperille
- Kysymykset eivät koskaan ole tyhmiä
  - Kysy luennoilla luennoijalta ja harjoituksissa ohjaajalta (vaikka luennon väliajalla tai harjoitusten loppuksi)
  - Kysy kavereilta
- Kerää kaveriporukka => ”opintopiiri”
  - Pohtikaa yhdessä harjoitustehtäviä
  - Selvittäkää kurssin ongelmakohtia

Hyödynnä harjoitukset

- Tee tehtävät huolellisesti etukäteen
  - Yksin tai porukalla;
  - Mieti ja yritä ratkaista tehtäviä parina eri päivänä.
  - Vaikeat tehtävät jäävät 'hautumaan' ja aivot tekevät taustatyötä.
- Kysele ongelmakohtista
  - Kun ratkaisuja esitetään
  - Tilaisuuden jälkeen ohjaajalta tai jopa seuraavalla harjoituskerralla
- Yritä ratkaista ennen harjoituksia epäselväksi jääneet tehtävät itsenäisesti harjoitusten jälkeen
  - Jos ei onnistu, kysele lisää

Sisältöä

- **Internet**
- **Verkon reunalla:**
  - asiakkaat ja palvelimet,
  - yhteydetön ja yhteydellinen palvelu
- **Pääsy Internetiin, fyysinen media**
- **Verkon sisällä**
  - Piirikytkentäinen, pakettikytkentäinen verkko
  - Datasähkeverkko, virtuaalipiiriverkko
- **Viivytykset ja katoamiset siirrossa**
  - Mitä viipeitä? Miksi dataa katoaa
- **Protokolla ja protokollapino**
- **Kerrosarkkitehtuuri**
- **Internet-protokollapino: kerrokset ja sano...**
- **Internetin rakenne**
- **Tietoturva: hyökkäyksiä**

Oppimistavoitteet:

- Perusterminologia tutuksi
- Yleiskuva Internetistä
  - rakenne
  - toiminnallisuus
- Internetin protokollapino ja sen eri kerrosten tehtävät

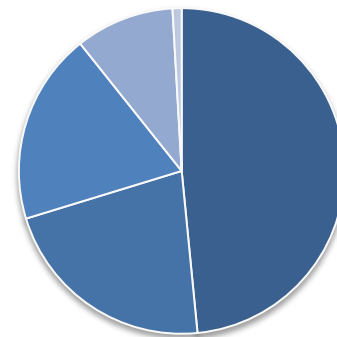

Internet

- 1969: 4 konetta (ARPAnet)
- 1972: 30 konetta, sähköposti
- 1979: 200 konetta
- 1985: 2000 konetta (1983: TCP/IP)
- 1989: 160 000 konetta (1990: Web)
- 1995: 6 miljoonaa konetta,
44,8 miljoonaa käyttäjää
- 2006: 450 miljoonaa konetta,
1157 miljoonaa käyttäjää
- 2012: 2405 miljoonaa käyttäjää
34% maailman väestöstä (6/2012)

<http://www.internetlvestats.com/>
<http://www.internetworldstats.com/>

Usage by Region 2013

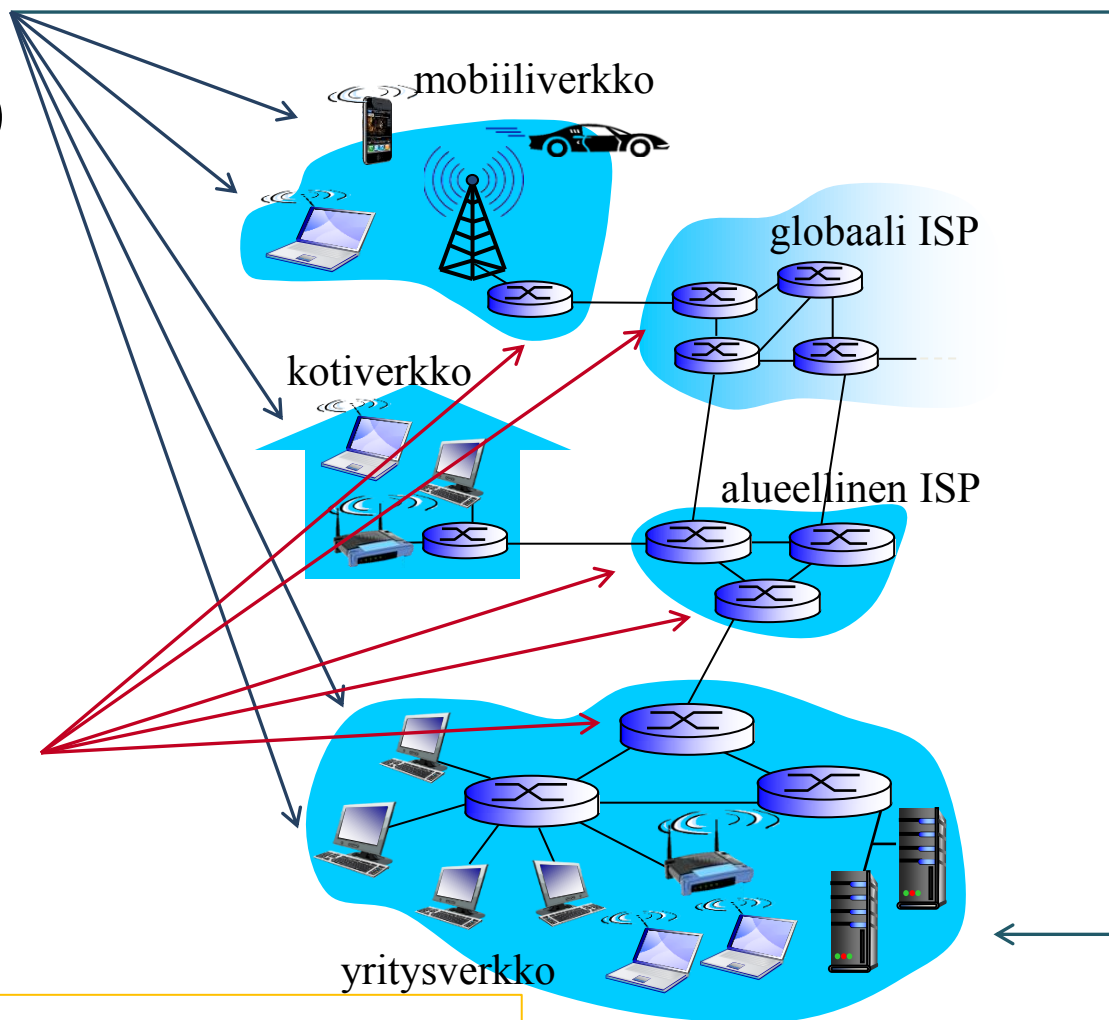
■ Asia   ■ Americas ■ Europe
 ■ Africa   ■ Oceania

World internet usage June 2015

<u>Region</u>	<u>Penetration</u>
Africa	27.0%
Asia	38.8%
Europe	73.5%
Middle East	49.0%
North America	87.9%
Latin America / Caribbean	53.9%
Oceania (incl. Australia)	72.9%
<i>World total</i>	<i>45.0%</i>

Tietoliikenneverkon osat

- Verkon reunoilla
  - Isäntäkoneet (hosts)
  - Asiakkaat (clients)
  - Palvelimet (servers)
  - Palvelimet usein palvelinkeskuksissa (data center)
- Pääsy Internetiin
- Verkon syövereissä
  - Verkkoja yhdistävät reitittimet
  - Verkkojen verkko

Kaavakuva Internetistä vuodelta 1999:

<http://www.cheswick.com/ches/map/gallery/isp-ss.gif>

Verkon rakenneosat

PC

palvelin

kannettava tietokone

älypuhelin

langaton linkki

— johdollinen yhteys

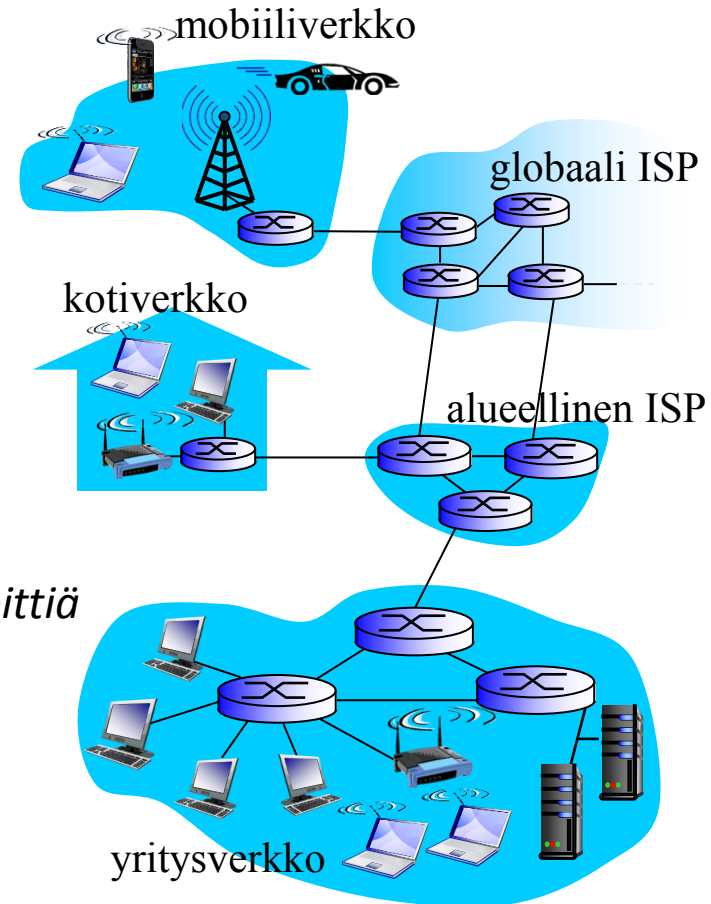

reititin

kytkin

- Miljoonia isäntäkoneita (hosts, end systems)
  - suorittavat hajautettuja sovelluksia (network apps)
- Tietoliikennelinkkejä (communication links)
  - optinen kuitu, kuparijohto, elektromagneettiset aallot (radio, infrapuna, satelliitti)
  - Siirtonopeus (transmission rate): *bittinä sekunnissa* (bps)
  - Kaistanleveys (bandwidth)
- Pakettikytkentäinen (Packet switches):
  - Siirtää paketteja (bittijono)
  - Reitittimiä (routers) ja kytkimiä (switches)

Internet: eri näkökulmia

Rakenne:

- verkkojen verkko (löyhä kytkentä)
  - Internet-palveluntarjoajien (Internet service provider, ISP) verkot yhdistetty
  - Julkinen Internet vs. rajattu intranet ja extranet
- Päästä-päähän suunnittelumalli
  - tila ja toiminnot reunoilla
- Protokollat - kommunikointisäännöt
- Standardeja
  - RFC – request for comments
  - IETF – Internet Engineering Task Force

Palvelu:

- Infrastrukturi, joka tarjoaa palveluja sovelluksille:
  - Web, VoIP, sähköposti, some, verkkopelit, verkkokauppa, ...
- Tarjoaa ohjelmointirajapinnan sovelluksille (application programming interface, API)
  - koukkuja, joiden avulla sovellus voi lähettää ja vastaanottaa viestejä
- Tarjoaa viestintäpalvelua, hyvä analogia: posti
  - kirje postilaatikkoon

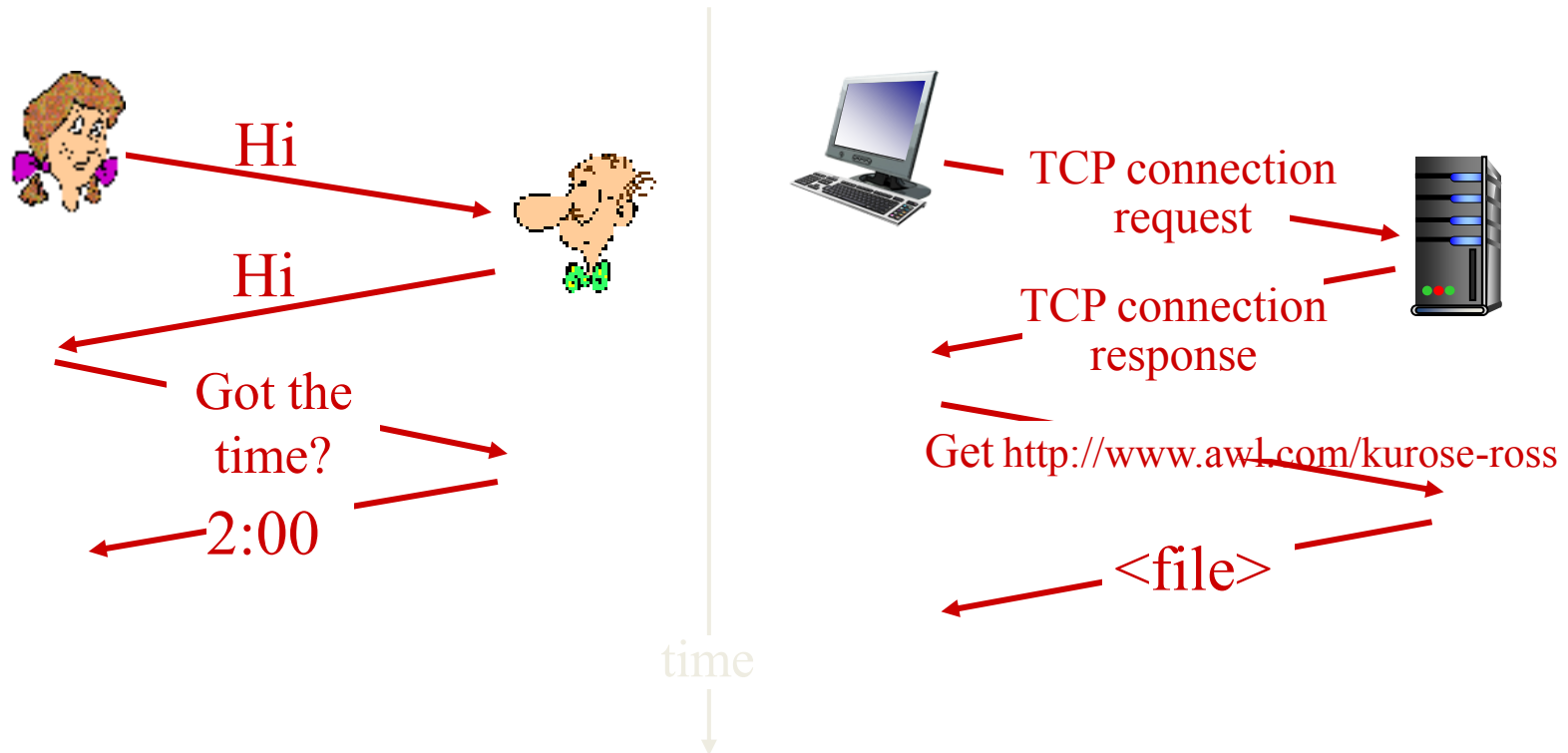
Palvelu vs protokolla

- **Palvelu:** joukko toimintoja, jotka ovat käytettävissä
  - Internetin kuljetuspalvelu,
  - API = miten ohjelma pääsee käyttämään Internetin infrastruktuurin palveluja
- **Protokolla:** säännöt, jotka määräävät, miten sanomia vaihdetaan palvelun toteuttamiseksi
  - Sanomien muoto, sanomien järjestys, ..
  - Itse asiassa hajautettu algoritmi!
- Päästä-päähän-protokolla (end-to-end)
  - sovelluksen prosessilta toisen sovelluksen prosessille

Protokolla = käyttäytymissäännöt

Ihmisten välinen prot.
protokolla

tietokoneiden välinen

Palvelumalleja

- Asiakas/palvelija-malli
  - pyyntö-vastaus-protokolla
  - Asiakas lähettää pyynnön, johon palvelija vastaa
  - Yksinkertainen ja usein riittävä (perinteinen malli)
  - Oletus, että palvelija on aina valmiina
  - www-selain / www-palvelin, postisovellus / postipalvelija, ...
- Vertaistoimijamalli (peer-to-peer, P2P)
  - Kukin isäntäkone voi toimia sekä asiakkaana että palvelijana
  - Ei oletusta laitteiden valmiudesta
  - Napster, Gnutella, KaZaA (FastTrack), EDonkey, eMule, BitTorrent, Mute, ...
  - Internet-puhelin: Skype

Sanomien välitys

Viestinvälityspalvelu sovellukselta toiselle voi olla:

- **yhteydellinen** (connection-oriented) tai **yhteydetön** (connectionless)
  - Yhteydellinen: Yhteyden muodostus – yhteyden käyttö – yhteyden purku (~puhelu)
  - Yhteydetön: yhteyden käyttö (~posti)
- **luotettava** (reliable) tai **epäluotettava** (unreliable)
  - luotettava pyrkii estämään, havaitsemaan ja paikkaamaan virheet)
  - epäluotettava = 'hälläväliä'

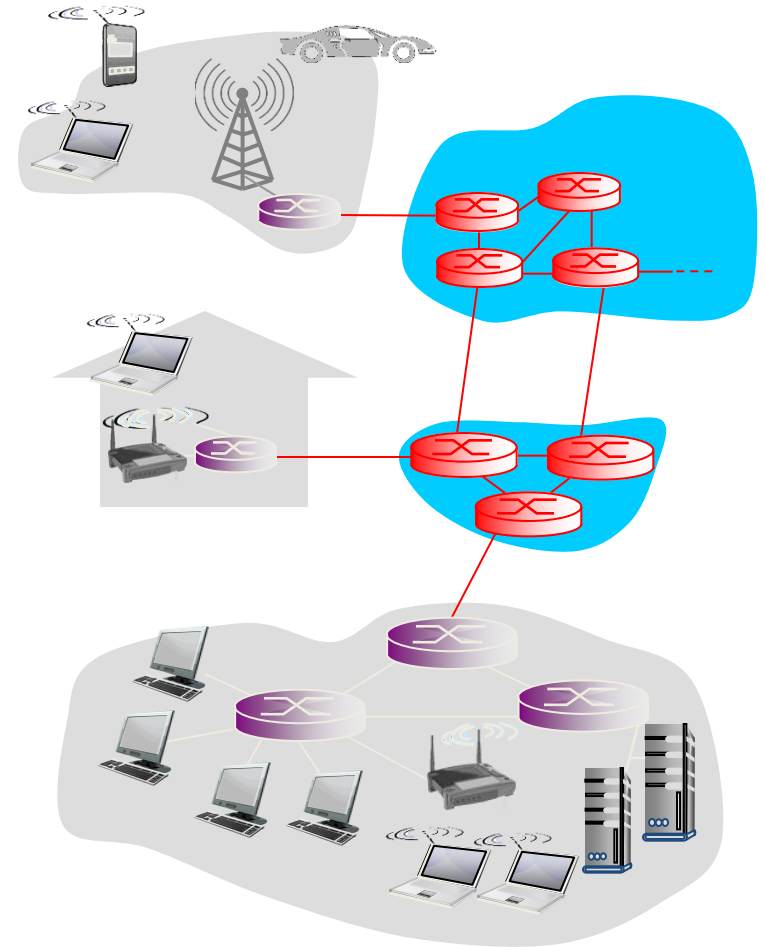
Internetissä:

- TCP-protokolla => yhteydellinen ja luotettava
- UDP-protokolla => yhteydetön ja epäluotettava

VERKON SYÖVEREISSÄ

Verkon ydin (*core*)

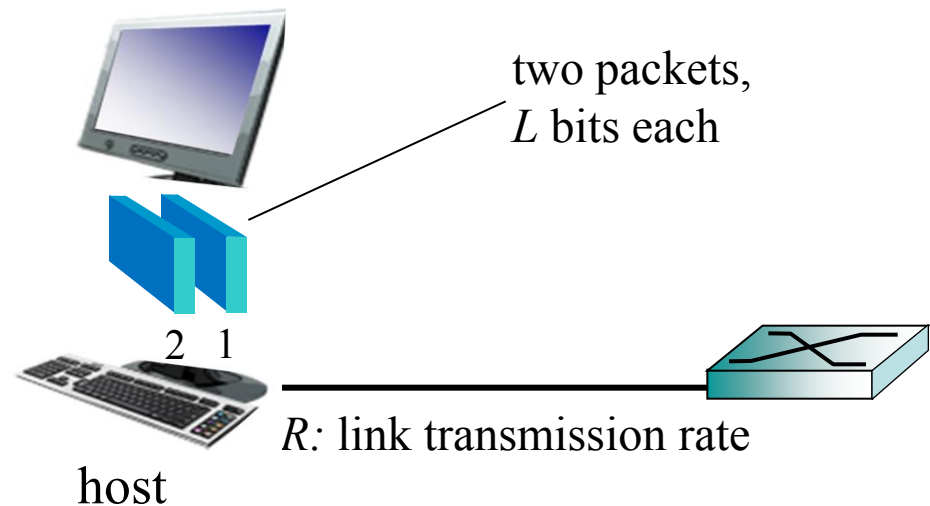
- Toisiinsa liitettyjen reittimien verkko (*mesh*)
- **Pakettikytkentäinen:** isäntäkoneet pilkkovat sovelluskerroksen sanomat paketeiksi (*packets*)
  - Reitittimet siirrävät paketteja linkki kerrallaan reittimeltä toiselle, näin muodostuu polku (*path*) lähettäjältä vastaanottajalle
  - Linkki siirtää aina yhden paketin kerrallaan täydellä teholla / kapasiteetilla

Isäntäkone lähettää datapaketteja

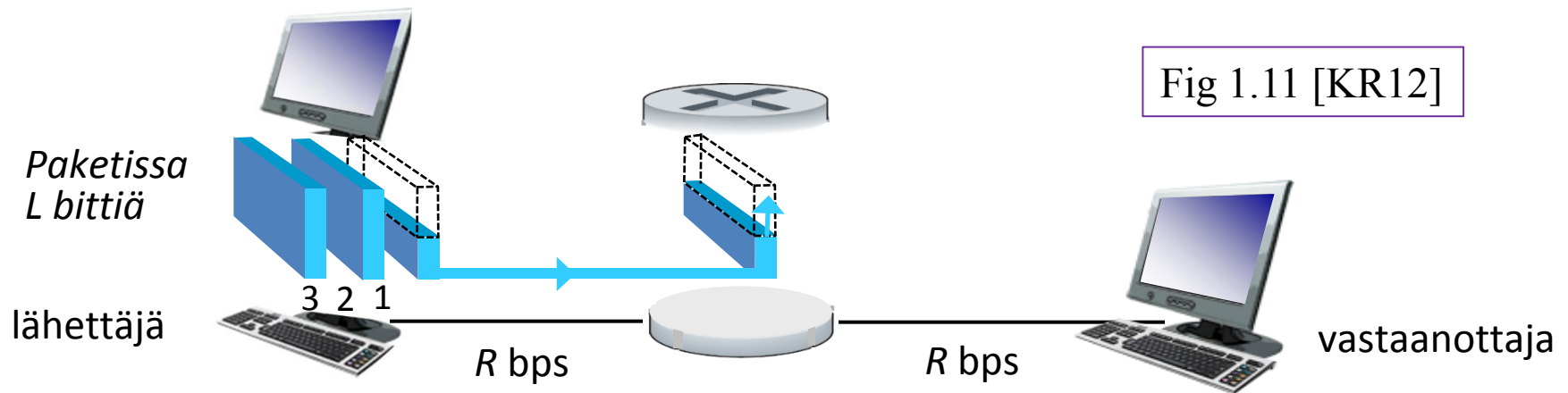
Isäntäkoneen prosessi:

- Vastanota sovelluksen viesti
- Pilko L -bitin mittaisiin osiin, *paketteihin (packet)*
- Lähetä paketti verkkoon, linkin *siirtonopeudella (transmission rate) R*
  - (*engl. Myös capacity, bandwidth*)

$$\text{Paketin lähetysviive} = \text{Aika, joka tarvitaan } L\text{-bitin paketin lähettämiseen} = \frac{L \text{ (bits)}}{R \text{ (bits/sec)}}$$

Pakettikytkentä (packet-switching): etappivälitys (store-and-forward)

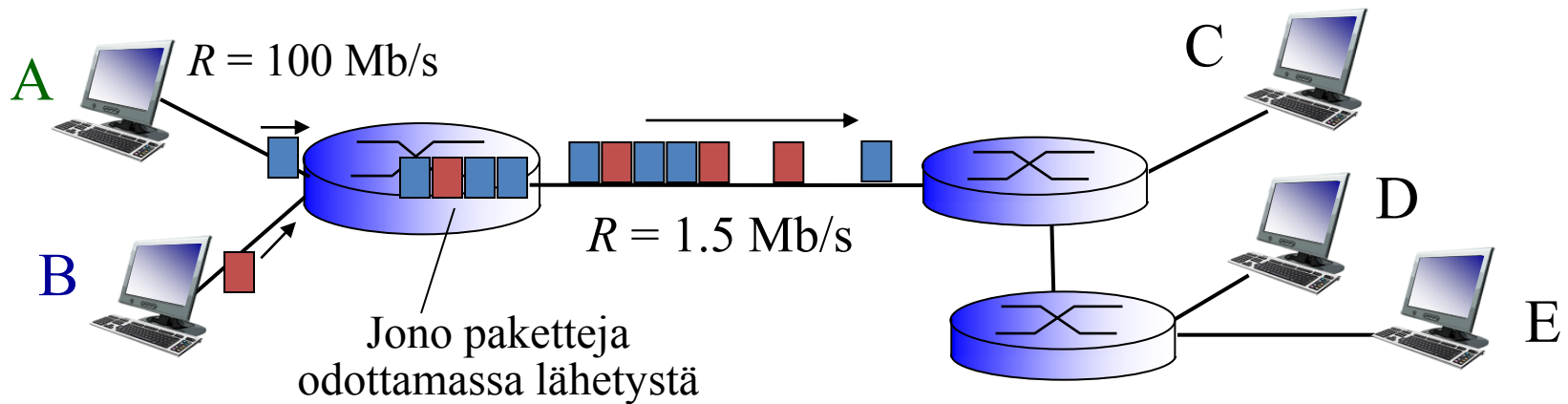
- **Etappivälitys:** paketti vastaanotetaan kokonaan ja vasta sitten lähetetään eteenpäin
- Kestää L/R sekuntia siirtää L -bitin paketti linkistä, jonka nopeus on R bps

Esimerkki yhden linkin yli:

- $L = 7.5$ Mbits
- $R = 1.5$ Mbps
- Siirtoaika linkin yli = 5 sec

Pakettikytkentä: jonotus ja pakettien katoaminen

Jonotus (queuing) ja katoaminen (loss):

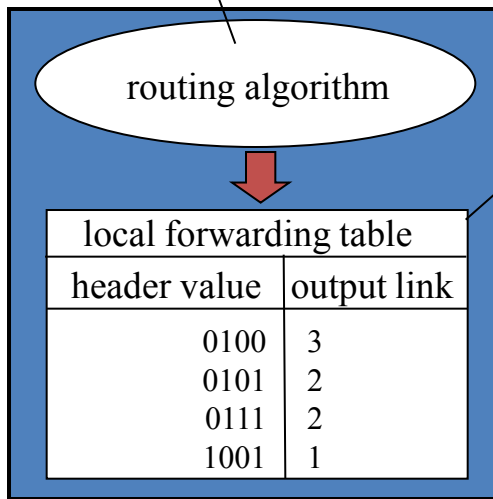
- ❖ Jos paketteja saapuu hetkellisesti nopeammin kuin niitä ehditään lähettää eli saapumistiheys (arrival rate) $>$ lähetystiheys (transmission rate)
  - Paketit jonottavat lähetysvuoroa
  - Jos reitittimen jono (=puskuri) täyttyy, se kadottaa saapuvia paketteja

Ruuhka
(congestion)

Reititys ja lähetys

Reititys (routing):

- Reititysalgoritmit laskevat parhaat reitit ja päivittävät taulukkoa

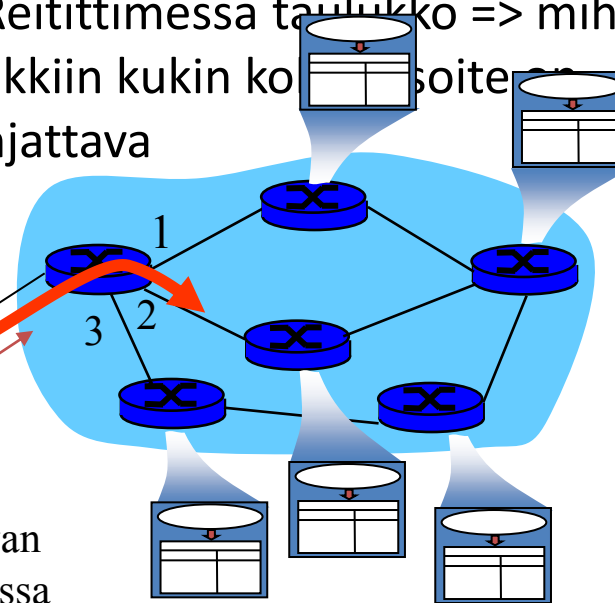

edelleenlähetys (forwarding):

- Reititin siirtää vastaanottamansa paketin oikean linkin lähetysjonoon ja lähettää sen vuorollaan
- Reitittimessä taulukko => mihin linkkiin kukin ko... soite... ohjattava

Kohdeosoite saapuvan paketin otsaketiedoissa

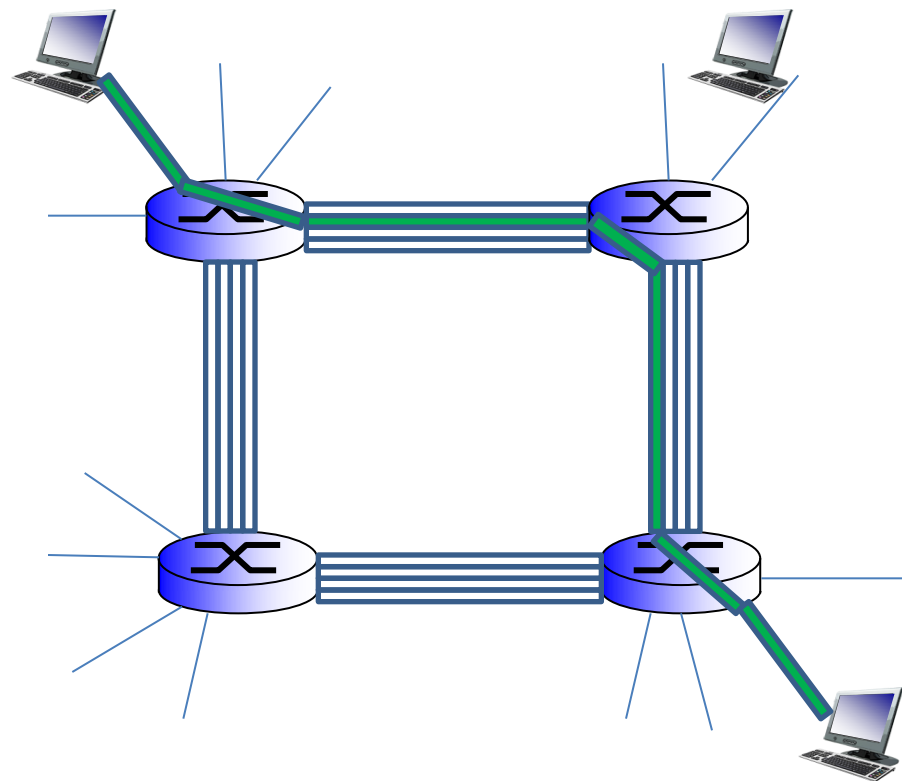
Timo Karvi

Vaihtoehtoinen rakenne: piirikytkentä (circuit switching)

Varaa ensin kaikki polun linkit.
Kaikki data näitä pitkin

- Kuvassa, kussakin linkissä tilaa neljälle piirille.
  - Yhteys varaa piirin 2 ylälinkistä ja piirin 1 oikeasta linkistä.
- Resurssit varattuna vaikka ei käytetä: niitä ei jaeta (*no sharing*)
- Takaa tasaisen nopeuden
- Kuten perinteinen puhelinverkko

vrt: vesipisteiden
yhdistäminen letkuilla ja
veden valutus

Piirikytkentä: kanavointi (multiplexing)

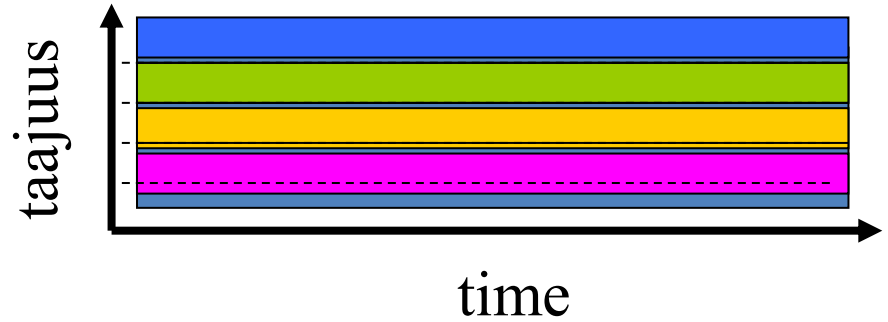
Linkille on limitetty usean yhteyden sanomia

Esimerkki:

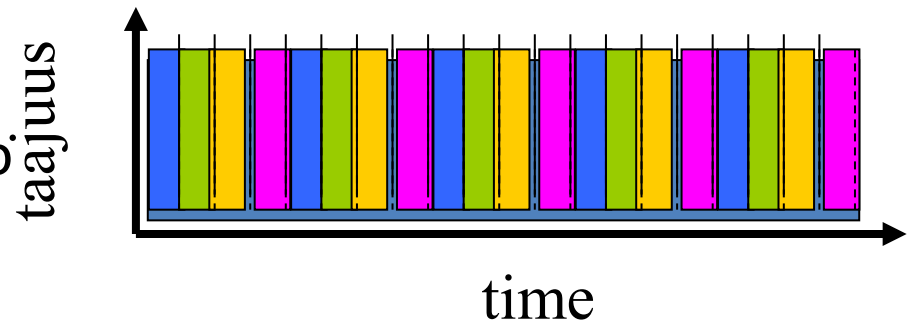
4 käyttäjää

- **Taajuusjako** (*frequency-division multiplexing, FDM*): linkin kaistanleveys (taajuudet) jaettu käyttäjien kesken
- **Aikajako** (*time-division multiplexing, TDM*): jokainen saa käyttöönsä koko kaistanleveyden tietyn aikajakson ajaksi

FDM

TDM

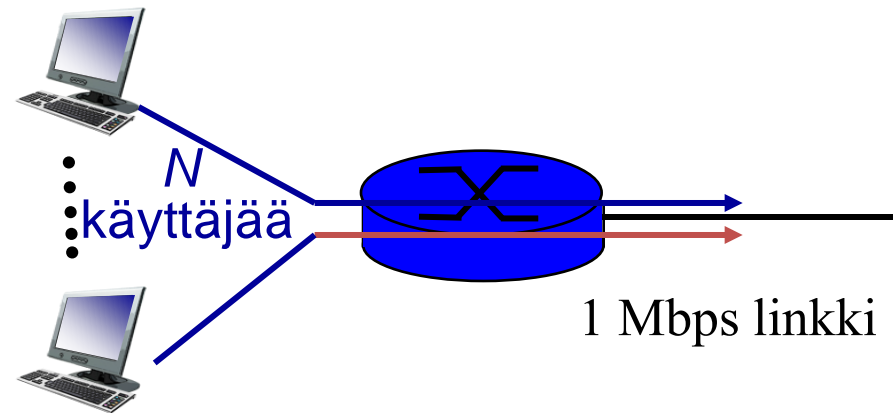

Pakettikytkentä vs. piirikytkentä

Pakettikytkentä sallii enemmän samanaikaisia käyttäjiä!

Esimerkki:

- 1 Mb/s linkki
- jokainen käyttäjä:
  - 100 kb/s kun “aktiivinen”
  - aktiivinen 10% ajasta
- *piirikytkentä:*
  - 10 käyttäjää
- *pakettikytkentä:*
  - Kun 35 käyttäjää, tod.näk. että > 10 aktiivista samaan aikaan on vähemmän kuin 0.0004 *

Q: Mistä tulee tuo arvo 0.0004?

A: Binomijakauman kertymäfunktio

$$F(k; n, p) = \Pr(X \leq k) = \sum_{i=0}^{\lfloor k \rfloor} \binom{n}{i} p^i (1-p)^{n-i}$$

Q: Entä jos yli 35 käyttäjää?

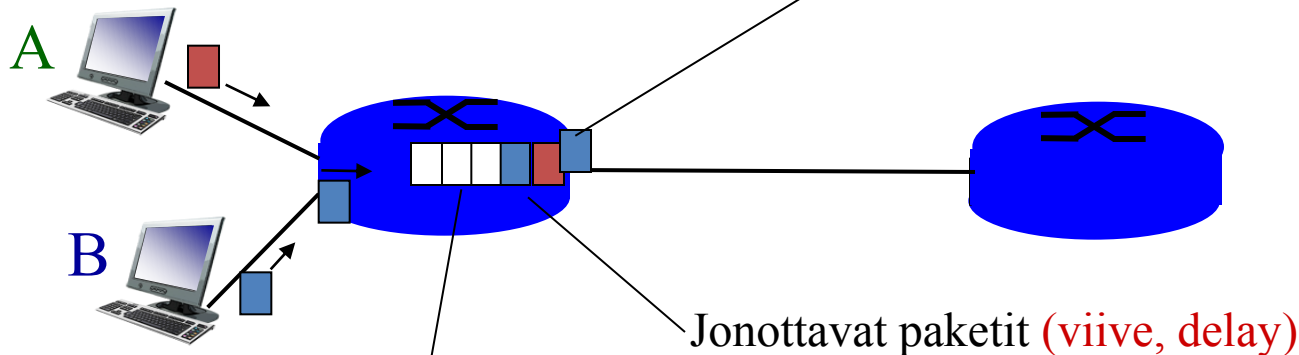
VIIVETTÄ SIIRTOTIELLÄ

Mistä pakettien viivästymisen ja katoaminen johtuu?

Paketit jonottavat (*queue*) reittimien puskureissa (*buffers*)

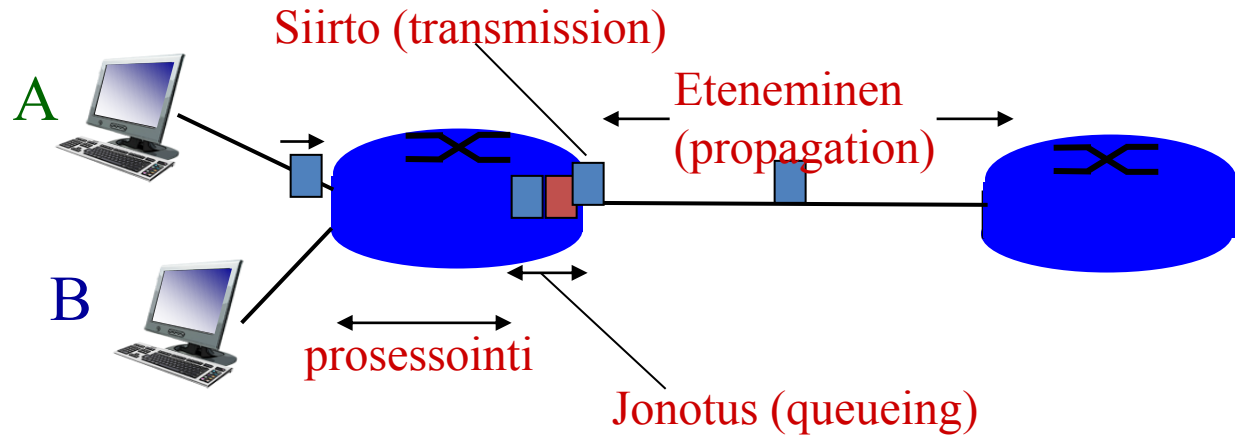
- Pakettien saapumistiheys (*arrival rate*) ylittää (tilapäisesti) ulosmenevän linkin kapasiteetin
- Paketit jonottavat ja odottavat lähetysvuoroaan

Lähetysvuorossa oleva paketti (*viive, delay*)

Vapaata puskuritilaa: jos puskuritila loppuu, saapuvat paketit **kadotetaan**, koska niille ei ole tilaa (**loss**)

Viipeen neljä syytä

- **Prosessointiviive**

- Tarkista bittivirheet, hylkää virheelliset paketit
- Tutki paketin otsake, selvitä reititystaulusta, mille linkille menossa

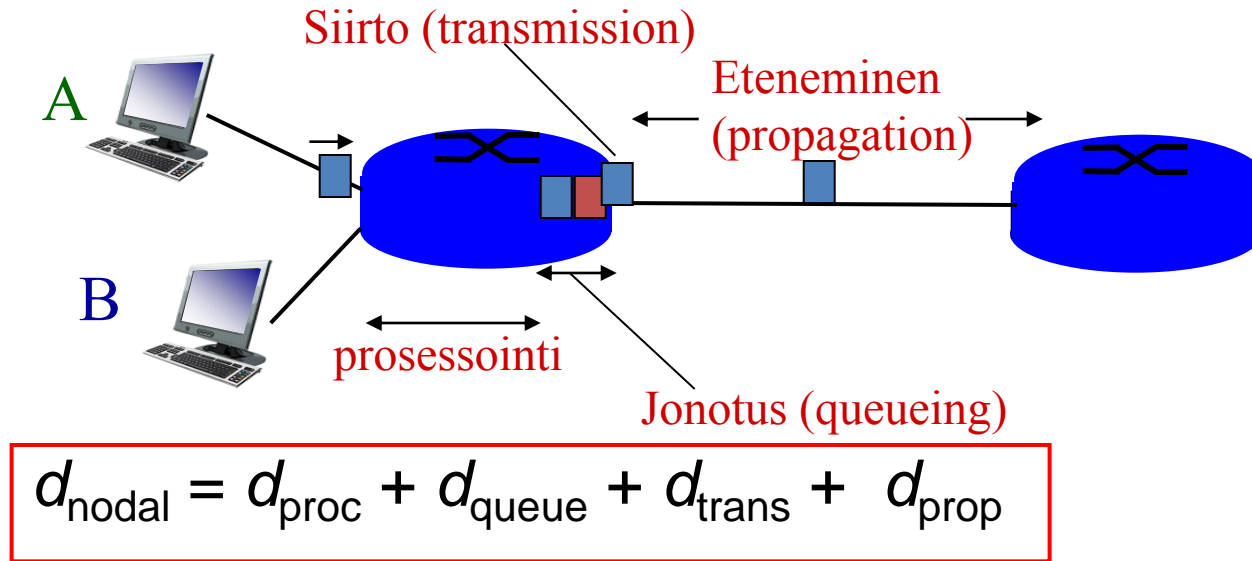
- **Jonotusviive (queuing delay)**

- **Siirtoviive + etenemisviive**

- Siirtoviive = paketin lähettämiseen (linkille siirtämiseen) kuluva aika
- Etenemisviive = bittien etenemiseen linkillä kuluva aika

Viipeen neljä syytä

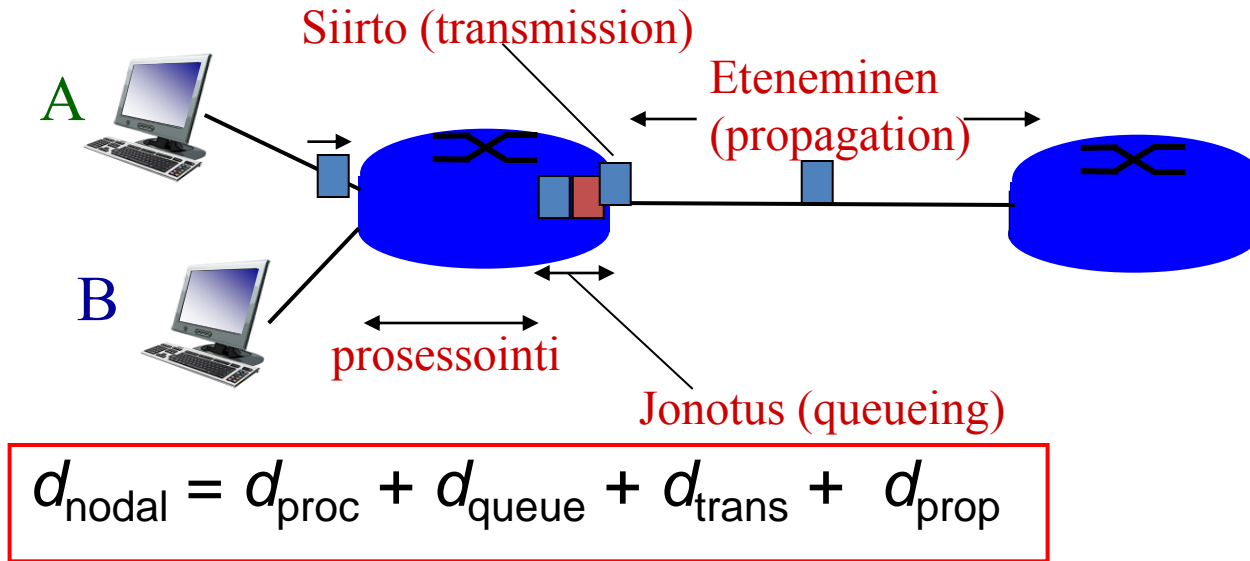
d_{proc} : Prosessointiviive

- Tarkista bittivirheet, hylkää virheelliset paketit
- Tutki paketin otsake, selvitä reititystaulusta, mille linkille menossa
- Tyypillisesti < msec

d_{queue} : Jonotusviive

- Aika, jonka odottaa ulosmenopuskurissa lähetysvuoroa
- Kesto riippuu ruuhkautumisasteesta (congestion level)

Viipeen neljä syytä

d_{trans} : siirtoviive

- L – paketin koko bitteinä
- R – linkin nopeus (bps)
- $d_{\text{trans}} = L/R$

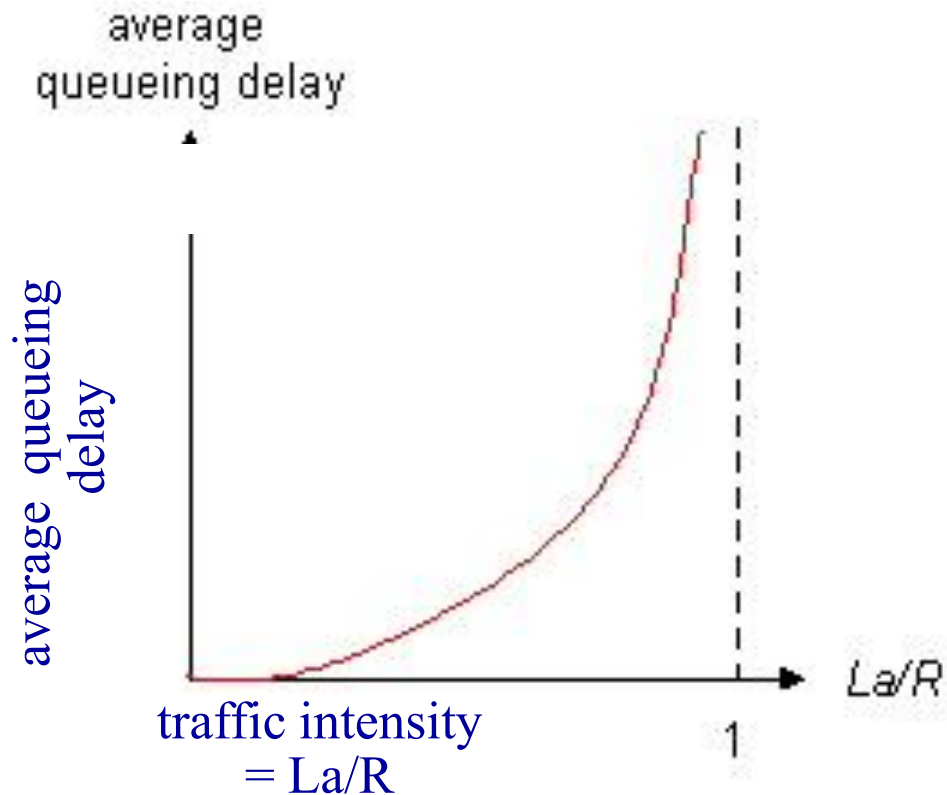
d_{prop} : etenemisviive

- d – fyysisen linkin pituus
- s: etenemisnopeus ($\sim 2 \times 10^8$ m/sec)
- $d_{\text{prop}} = d/s$

d_{trans} ja d_{prop} eri suuruusluokkaa!

Jonotusviive

- R : linkin nopeus (bps)
- L : paketin pituus (bits)
- a : keskim. pakettien saapumistiheys (*arrival rate*)

- ❖ $La/R \sim 0$: keskim. pieni jonotusviive
- ❖ $La/R \rightarrow 1$: keskim. suuri jonotusviive
- ❖ $La/R > 1$: saapuu enemmän tehtäviä kuin ehtii palvella, ääretön jonotusviive!

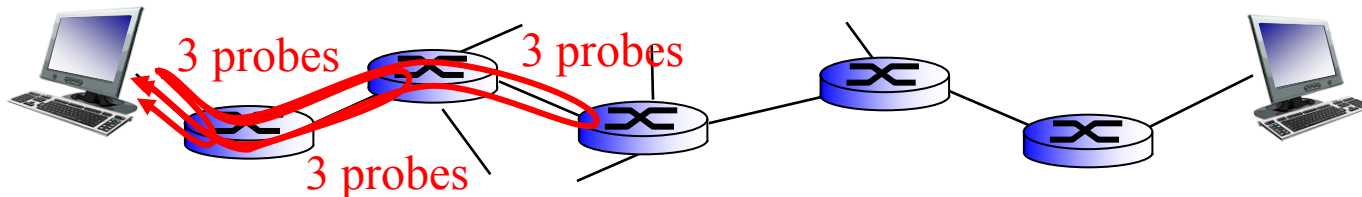
$La/R \sim 0$

$La/R \rightarrow 1$

Internetin viipeitä ja reittejä

- Miltä Internetin viipeet ja reitit näyttävät?
- `traceroute` : mittaa viipeen lähettäjältä polulla oleville reitittimille. provides delay measurement from source to router along end-end Internet path towards destination. Kullekin reitittimelle i :
  - Lähettää kolme pakettia reitittimelle i , joka on vastaanottajalle johtavan polun varrella
  - reititin i palauttaa paketit lähettäjälle (lähettää vastausviestin)
  - Lähettäjä laskee lähetyksen ja vastaanottamisen välisen aikaeron.

Traceroute esimerkki

traceroute: gaia.cs.umass.edu to www.eurecom.fr

3 delay measurements from
gaia.cs.umass.edu to cs-gw.cs.umass.edu

1 cs-gw (128.119.240.254) 1 ms 1 ms 2 ms
2 border1-rt-fa5-1-0.gw.umass.edu (128.119.3.145) 1 ms 1 ms 2 ms
3 cht-vbns.gw.umass.edu (128.119.3.130) 6 ms 5 ms 5 ms
4 jn1-at1-0-0-19.wor.vbns.net (204.147.132.129) 16 ms 11 ms 13 ms
5 jn1-so7-0-0-0.wae.vbns.net (204.147.136.136) 21 ms 18 ms 18 ms
6 abilene-vbns.abilene.ucaid.edu (198.32.11.9) 22 ms 18 ms 22 ms
7 nycm-wash.abilene.ucaid.edu (198.32.8.46) 22 ms 22 ms 22 ms
8 62.40.103.253 (62.40.103.253) 104 ms 109 ms 106 ms
9 de2-1.de1.de.geant.net (62.40.96.129) 109 ms 102 ms 104 ms
10 de.fr1.fr.geant.net (62.40.96.50) 113 ms 121 ms 114 ms
11 renater-gw.fr1.fr.geant.net (62.40.103.54) 112 ms 114 ms 112 ms
12 nio-n2.cssi.renater.fr (193.51.206.13) 111 ms 114 ms 116 ms
13 nice.cssi.renater.fr (195.220.98.102) 123 ms 125 ms 124 ms
14 r3t2-nice.cssi.renater.fr (195.220.98.110) 126 ms 126 ms 124 ms
15 eurecom-valbonne.r3t2.ft.net (193.48.50.54) 135 ms 128 ms 133 ms
16 194.214.211.25 (194.214.211.25) 126 ms 128 ms 126 ms
17 * * *
18 * * *
19 fantasia.eurecom.fr (193.55.113.142) 132 ms 128 ms 136 ms

trans-oceanic link

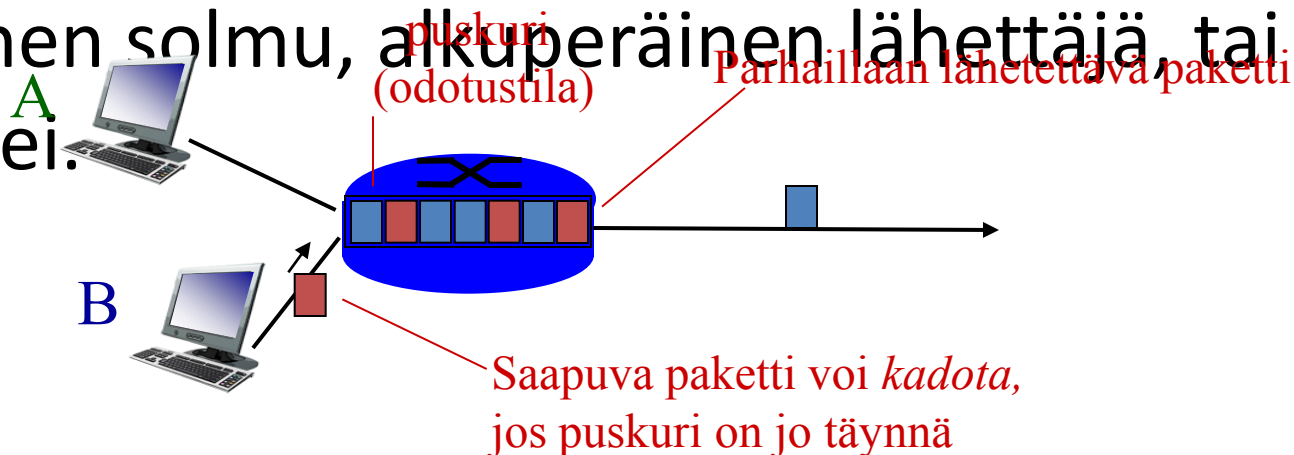

* means no response (probe lost, router not replying)

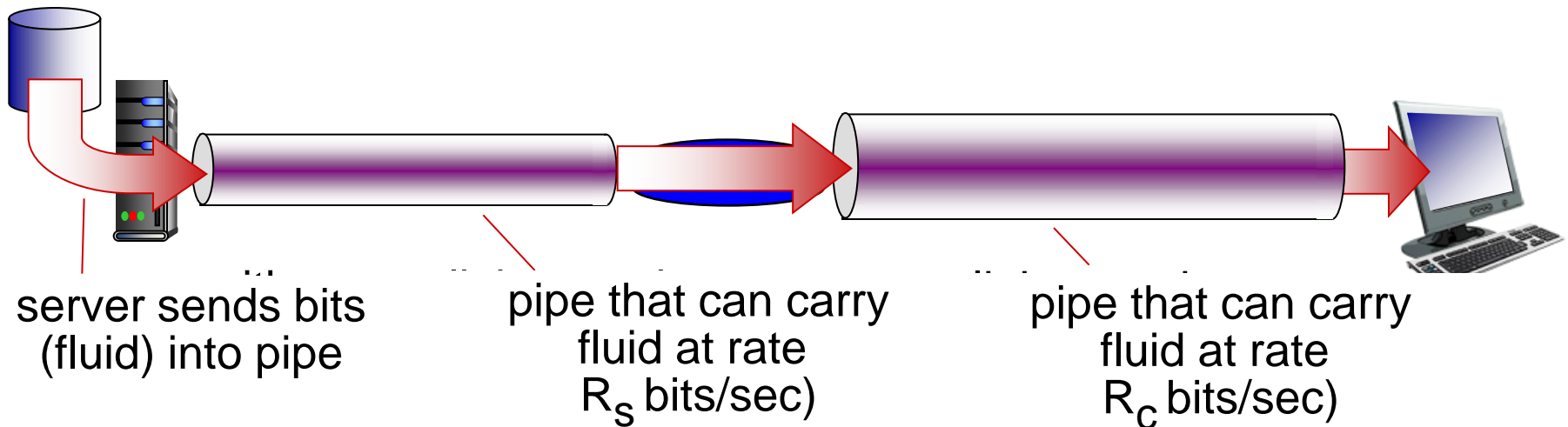
Pakettien katoaminen

- Edeltävän linkin jonon pituus (siis puskurin koko) on äärellinen
- Täyteen jonoon saapuvat paketit pudotetaan (eli kadotetaan), koska niille ei ole tilaa
- Kadonneen paketin voi lähettää uudelleen edellinen solmu, alkuperäinen lähettäjä, tai sitten ei.

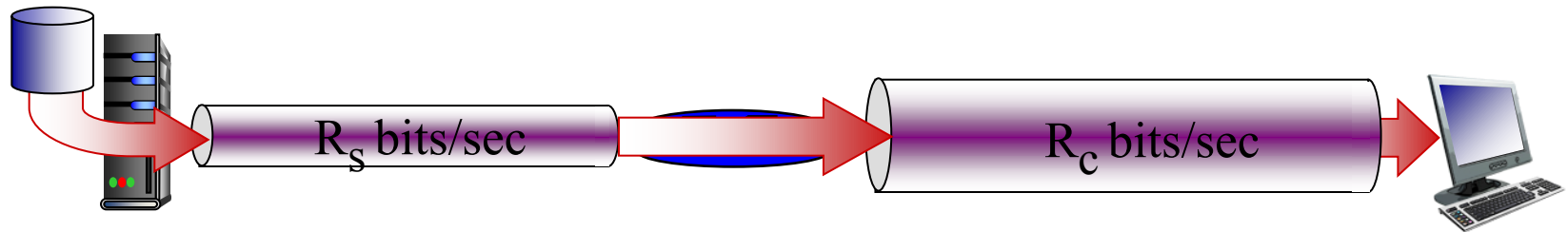
Throughput

- **throughput**: rate (bits/time unit) at which bits transferred between sender/receiver
  - **instantaneous**: rate at given point in time
  - **average**: rate over longer period of time

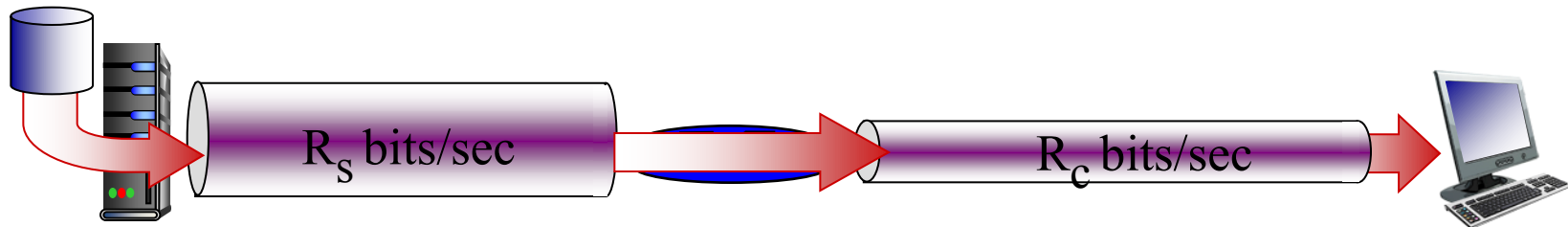

Läpäisy (Throughput)

- $R_s < R_c$ Mikä on keskimääräinen läpäisy päästä-päähän?

- ❖ $R_s > R_c$ Entä nyt?

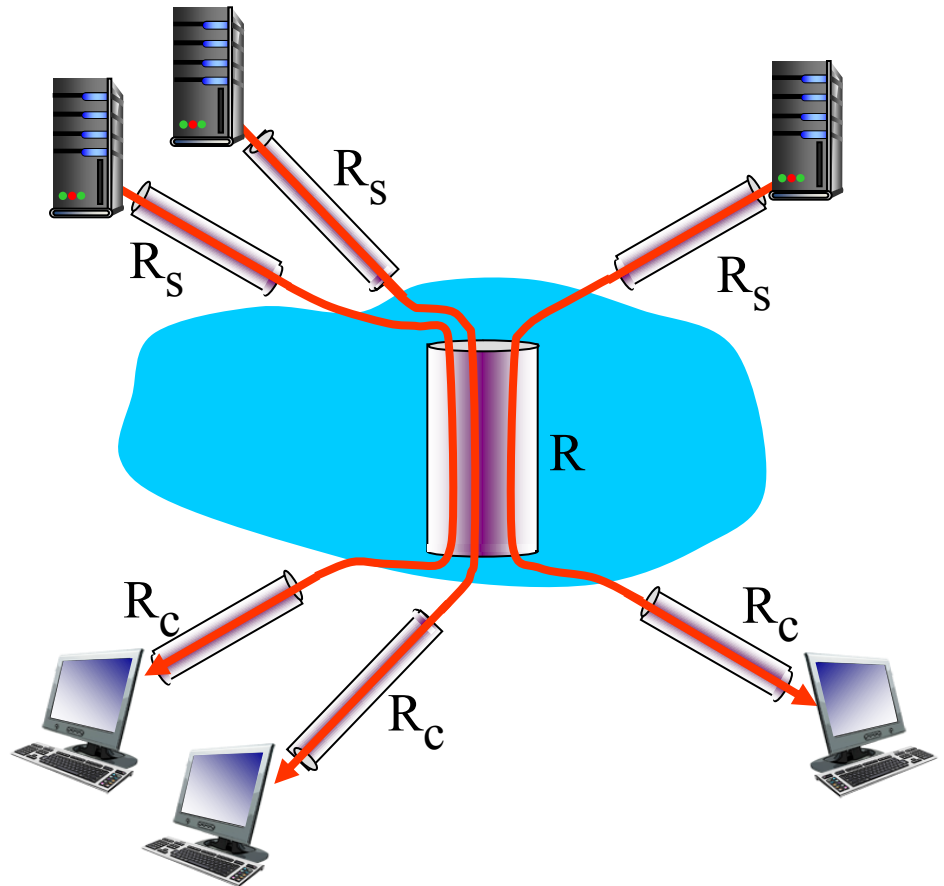
Pullonkaula (bottleneck)

Linkki, joka rajoittaa läpäisyä päästä-päähän yhteydelle

Throughput: Internet scenario

- Koko päästä-päähän yhteyden teho:
 $\min(R_c, R_s, R/10)$
- Käytännössä: joko R_c tai R_s on usein pullonkaula

10 yhteyttä jakavat (reilusti) yhden ja saman linkin R bits/sec